

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

УДК 37.013.42

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-1(339)-2-5-17

Черниш Олег Олександрович,

аспірант кафедри соціальної педагогіки

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Старобільськ, Україна.

chernyscholeg1995@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4429-2020>

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

В умовах сьогодення, не зважаючи на тривалу історію розвитку теорії соціалізації, спостерігається зростання інтересу науковців різних галузей до неї у зв'язку із швидкими й динамічними соціальними змінами, мінливістю світу, зовнішніми загрозами й викликами. Велика кількість дослідників у своїх наукових працях знов і знов звертаються до трактування дефініції поняття «соціалізація», визначаючи нові її аспекти, види, механізми тощо.

Одним із викликів сучасності стала гібридна війна на сході України, основним складником якої є інформаційна війна. Для подальшого розвитку теорії соціалізації в сучасних умовах інформаційних війн напрацьована достатня теоретична база. Зокрема, соціально-педагогічні аспекти соціалізації представлені в працях Т. Алексеєнко, О. Безпалько, І. Зверєвої, А. Капської, Л. Коваль, С. Литвиненко, Л. Міщик, С. Савченка, С. Хлебик, С. Харченка, Л. Штефан та ін.

Особливості процесу соціалізації в умовах інформаційного суспільства досліджували О. Караман, Г. Лактіонова, П. Плотніков, А. Рижанова, С. Савченко, Н. Заверіко, Л. Міщик, В. Оржеховська, А. Капська.

Різні спекти оновлення змісту освіти, створення необхідних умов для соціалізації особистості в умовах інформаційного суспільства у своїх наукових дослідженнях розглядали В. Болгаріна, І. Зверєва, Л. Коваль, Н. Лавриченко, В. Оржеховська, Р. Пріма, О. Савченко, І. Фельдштейн.

Метою нашої статті стало узагальнення наукових поглядів на поняття «соціалізація» як відправної точки для подальшого дослідження такого нового його різновиду, як медіасоціалізація особистості.

Як зазначають у своїх дослідженнях А. Мудрик, С. Харченко, проблема соціалізації особистості має давню історію, оскільки соціум, що динамічно змінюється на макро-, мезо- й мікрорівнях, передбачає

негайну зміну змістовних і процесуальних сторін соціалізації, пошук нових і трансформацію традиційних механізмів та агентів соціалізації.

Проте, ґрунтовний аналіз поняття «соціалізація» є необхідним етапом для розвитку теорії соціалізації, зокрема дослідження такого нового феномену, як медіасоціалізація молоді.

Як відомо, уперше поняття «соціалізація» увів у науковий обіг американський соціолог Ф. Гіддінгс у 1887 р. у книзі «Теорія соціалізації». Дослідник визначив соціалізацію як розвиток соціальної природи чи характеру індивіда, підготовка людського матеріалу до соціального життя (Мудрик, 2005, с. 8).

У середині ХХ століття соціалізація виокремилась у самостійну міждисциплінарну область досліджень. Важливо відзначити, що до 60-х років ХХ століття соціалізацію розглядали лише в контексті розвитку особистості в дитячому та юнацькому віці. І тільки порівняно нещодавно дослідники почали вивчати особливості соціалізації протягом життя: від народження до смерті (Мудрик, 2005, с. 8).

Перш ніж перейти до подальшого ґрунтового аналізу поняття «соціалізація», варто детально зупинитись на визначенні цього поняття.

Так, в Енциклопедичному соціологічному словнику Г. Осипова, соціалізація визначається як розвиток і самореалізація людини протягом усього життя в процесі засвоєння й відтворення культури суспільства.

І. Кон у своїх дослідженнях розглядає соціалізацію як засвоєння індивідом соціального досвіду, у ході якого створюється конкретна особистість (Кон, 1980).

А. Мудрик визначає соціалізацію як розвиток і самореалізацію людини впродовж усього життя в процесі засвоєння й відтворення культури суспільства.

Г. Андреева доходить висновку, що процес соціалізації є двостороннім і передбачає розвиток, саморозвиток та самореалізацію особистості як у ході засвоєння соціальних цінностей, норм зв'язків, досвіду, так і створення нових.

Одне з найбільш ґрунтовних й змістовних трактувань поняття «соціалізація» представлено в докторській дисертації С. Савченка, де воно розглядається як багатоскладний і багатофакторний процес набуття індивідом людських властивостей і якостей, спрямованість котрих визначається конкретною соціальною ситуацією; явище, сутнісні характеристики якого забезпечують суб'єкт-суб'єктну єдність особистості, що виражається в одночасному засвоєнні й відтворенні соціальних цінностей та норм; соціокультурний феномен, який характеризується незмінністю психологічних механізмів і їх неповторністю в контексті становлення конкретної особистості; рушійну силу, що активізує процеси самоперетворення, які відбуваються на тлі змін соціокультурного середовища; соціально-педагогічне поняття, що відображає перебіг соціального формування особистості в конкретному соціокультурному середовищі; процес соціальної ідентифікації типу

особистості, на відміну від виховання, яке формує внутрішній духовний світ людини; невід'ємну складову цілісного навчально-виховного процесу в усіх типах навчальних закладів у системі освіти України (Савченко, 2004, с. 10).

Дослідники виокремлюють два підходи у соціалізації: суб'єкт-об'єктний та суб'єкт-суб'єктний. Представники суб'єкт-об'єктного підходу (Е. Дюркгейм, Т. Парсонс) розглядають соціалізацію як процес адаптації людини до суспільства, яке формує кожного свого члена відповідно до властивої йому культури. Тобто, науковці передбачають «умовно» пасивну позицію особистості в процесі соціалізації (Мудрик, 2005, с. 8).

Прихильники суб'єкт-суб'єктного підходу (Ч. Кулі, Дж. Герберт Мід) відзначають, що людина бере участь в процесі соціалізації та не тільки адаптується до суспільства, але і впливає на свої життєві обставини та на саму себе, у ході чого розвивається й особистість і суспільство (Мудрик, 2005, с. 8).

Наразі в соціогуманітарних науках уже склалися три основні напрямки вивчення процесу соціалізації: соціально-філософський, соціально-психологічний та соціально-педагогічний.

Зокрема, В. Москаленко, представник **соціально-філософського напрямку**, зазначає, що соціально-просторовий аспект передбачає розглядати процес соціалізації індивіда у зв'язку з суспільними сферами, галузями діяльності, у які включається особистість. Соціальність індивіда вимірюється його включенням у різноманітні галузі життєдіяльності, які характеризуються певною структурою видів діяльності особистості. Соціальний простір особистості не тільки охоплює структуру її діяльності, а й містить усю сукупність зв'язків індивіда з іншими людьми в суспільстві, яке здійснюється численними каналами й на різних рівнях. Соціальність індивіда вимірюється через включення його в різні види діяльності й може характеризуватися двома вимірами: екстенсивністю (кількістю галузей діяльності, у які включений індивід) та інтенсивністю (ступенем оволодіння діяльності в цих галузях) (Харченко, 2006, с. 13–14).

Важливими в цьому контексті є погляди М. Лукашевича, який розглядає проблему соціалізації з точки зору адаптивно-розвивальної концепції. Сутність адаптивно-розвивальної концепції соціалізації полягає в розгляді соціалізації як взаємодії людини, що триває протягом усього її життя, з навколишнім середовищем за допомогою адаптацій, що змінюють одна одну, у кожній зі сфер її життєдіяльності. Будь-яка адаптація як особлива діяльність людини, що пов'язана із засвоєнням чергової нової соціальної ситуації додає їй соціального досвіду тим самим підвищує рівень її соціалізації. Подальша адаптація індивіда, спираючись на новий, вищий рівень його соціалізації, відбувається ефективніше, уможливаючи його швидке піднесення на чергову сходинку соціалізації. Під час сукупної взаємодії індивіда з соціальним

середовищем здійснюються зміни в суспільстві в бік більшої орієнтацію на людину, сукупність її соціальних інтересів (Харченко, 2006, с. 15).

Представниками **соціально-психологічного напрямку** досліджень проблем соціалізації є Г. Андреева, Я. Гілінський, Я. Коломінський, І. Кон, О. Леонтьєв, Р. Немов та А. Петровський та ін. У психологічних дослідженнях соціалізація виступає як самоактуалізація Я-концепції.

Я-концепція є відносно стійкою, усвідомленою, що переживається як неповторна система уявлень індивіда про самого себе та виступає як передумова й наслідок соціальної взаємодії, що визначається соціальним досвідом.

Представниками **соціально-педагогічного напрямку** досліджень соціалізації є І. Бех, Т. Василькова, Ю. Василькова, М. Галагузова, Н. Заверико, І. Зверева, О. Караман, А. Капська, Л. Коваль, Л. Міщик, А. Мудрик, С. Савченко, С. Харченко та ін.

Науковці у своїх дослідженнях приділяють увагу вивченню проблем соціалізації як інтегрованого процесу становлення й розвитку особистості; аналізу й осмисленню основних рівнів соціалізації особистості; проблеми соціальної адаптації людини; дослідженню особливостей взаємодії особистості й соціуму (Харченко, 2006 с. 16).

Також дослідники розкривають поняття соціалізації через дослідження його **природи, етапів, механізмів, чинників, видів, засобів, агентів, інститутів** тощо.

Так, А. Мудрик у процесі соціалізації виділяє наступні **етапи**: вік немовля (від народження до 1 року), раннє дитинство (1-3 роки), дошкільне дитинство (3-6 років), молодший підлітковий вік (10-12 років), старший підлітковий (12-14 років), ранній юнацький вік (15-17 років), юнацький (18-23 роки), молодість (молодість 23-30 років), рання зрілість (30-40 років), пізня зрілість (40-55 років), літній вік (55-65 років), старість (65-70 років), довгожителство (більше 70 років) (Мудрик, 2005, с. 10).

Обґрунтовану та детальну структуру етапів та механізмів процесу соціалізації на кожному з них визначає Б. Титов:

- перший – сприйняття індивідом соціальної інформації на рівні відчуттів, емоцій, знань, умінь;
- другий – інтуїтивне співвідношення отримуваної інформації з генетично закладеним кодом, суб'єктивним соціальним досвідом і формуванням на цій основі власного до неї ставлення;
- третій – формування установки на прийняття чи відторгнення отриманої інформації;
- четвертий – формування ціннісних орієнтацій і установок на дію;
- п'ятий – вчинки, дії, логічно вибудована система поведінки;
- шостий – формування норм і стереотипів поведінки;
- осмислення й оцінка власної соціальної діяльності (Титов, 1996, с. 92–94).

Соціалізація особистості протікає у взаємодії з великою кількістю різних умов, що активно впливають на розвиток особистості. Ці умови, що активно впливають на особистість, визначають як **фактори соціалізації та агенти** соціалізації.

На сьогодні фактори соціалізації є загальновідомим, але досить малодослідженим поняттям. Так, А. Мудрик виокремлює чотири групи факторів соціалізації:

Мегафактори – космос, планета, світ, які певною мірою впливають на соціалізацію всіх жителів планети.

Макрофактори – країна, етнос, суспільство, держава, які впливають на соціалізацію всіх жителів окремих країн (цей вплив опосередкований двома групами факторів).

Мезофактори – умови соціалізації великих груп осіб, що виокремлюються: за місцевістю й типом поселення, в яких вони проживають (регіон, село, місто, селище); за приналежністю до аудиторії тих чи інших засобів масової комунікації (радіо, телебачення та ін.); за приналежністю до певних субкультур.

Мікрофактори – фактори, які безпосередньо впливають на конкретних осіб, та які взаємодіють з ними – сім'я, сусіди, група однолітків, виховні організації, різноманітні суспільні державні, релігійні, приватні та контрсоціальні організації, мікросоціум (Мудрик, 2005, с. 10).

Для ґрунтовного аналізу поняття «соціалізація» важливим є дослідження **агентів соціалізації**. А. Мудрик визначає агентів соціалізації як людей, які безпосередньо взаємодіють із особистістю та відіграють важливу роль у тому як зростає особистість. На різних вікових етапах склад агентів соціалізації є специфічним. Так, для підлітків агентами соціалізації виступають батьки, брати, сестри, родичі, група однолітків, сусіди та вчителі. У більш старшому віці до складу агентів соціалізації входять ще й чоловік або дружина, колеги з роботи та ін. Агенти соціалізації відрізняються в залежності від того, наскільки вони є значимими для особистості та як взаємодіють із нею (Мудрик, 2005, с. 10–11).

Соціалізація особистості відбувається за допомогою широкого набору універсальних засобів, зміст яких є специфічним для певного суспільства, певного особи. До **засобів соціалізації** можна віднести: способи вигодовування немовля та догляду за ним; побутові та гігієнічні уміння, які можна сформулювати; продукти матеріальної культури, що оточують особистість; елементи духовної культури; стиль та зміст суспільства; методи заохочення та покарання в сім'ї, групах однолітків, в виховних та різних організаціях; поступове заохочення особистості до чисельних видів та типів відносин в різних сферах її життєдіяльності – спілкуванні, грі, пізнанні, спорті, сімейній, професійній, суспільній та релігійній сферах (Мудрик, 2005, с. 10–11).

Розвиток особистості як суб'єкта діяльності в процесі соціалізації передбачає дослідження механізмів оволодіння власною поведінкою, які детермінують перебудову психіку особистості в особливий орган – знаряддя перебудови людського світу.

У науковій літературі існують різні підходи до визначення **механізмів соціалізації**. Так, В. Мухіна розглядає в якості механізмів соціалізації ідентифікацію й відособлення особистості. А. Петровський вивчає закономірну систему фаз адаптації, індивідуалізації й інтеграції в процесі розвитку особистості.

А. Мудрик узагальнив наявні в науковій літературі відомості та виокремив кілька універсальних механізмів соціалізації, які необхідно враховувати й використовувати в процесі навчання. Умовно він характеризує соціально-педагогічні механізми соціалізації так:

1. Традиційний механізм соціалізації (стихийний). Він являє собою засвоєння особистістю норм, еталонів поведінки, поглядів, які характерні для сім'ї й найближчого оточення. Це засвоєння відбувається, як правило, на неусвідомленому рівні за допомогою відбиття некритичного сприйняття панівних стереотипів.

2. Інституціональний механізм соціалізації, щореалізується в процесі взаємодії особистості з різноманітними інститутами суспільства й організаціями, спеціально створеними для її соціалізації й тими, що реалізують функції соціалізації паралельно зі своїми функціями. У процесі взаємодії особистості з різними інститутами соціалізації відбувається зростаюче накопичення відповідних знань і досвіду соціально-схвалюваної поведінки, досвіду, безконфліктного відходу від його норм тощо.

Варто зазначити, що засоби масової інформації як соціальний інститут впливають на соціалізацію особистості не тільки за допомогою трансляції певної інформації, але й через надання певних зразків поведінки героїв книг, кінофільмів, телепрограм. Ефективність цього впливу визначається тим, що емоції, які відчують герої, відрізняються більшою силою та визначеністю ніж емоції звичайних людей. Люди у відповідності з віковими та індивідуальними особливостями схильні ідентифікувати себе з певними героями, сприймаючи при цьому характерні їм зразки поведінки, стиль життя тощо.

3. Стилізований механізм соціалізації, який діє в межах певної субкультури. Під субкультурою в загальному вигляді розуміють той комплекс цінностей, норм, морально-психологічних рис і поведінкових проявів, які є типовими для людей певного віку чи певної професійної чи культурної верстви, який у цілому створює певний стиль життя тієї чи іншої вікової, професійної чи соціальної групи. Але субкультура впливає на соціалізацію особистості остільки і в тій мірі, оскільки і якою мірою є її носіями групи людей, що референтні (значимі) для неї.

4. Міжособистісний механізм соціалізації, що функціонує в процесі взаємодії особистості з суб'єктивно значущими для неї особами. В основі

механізму лежить психологічний механізм міжособистісного переносу на основі емпатії, ідентифікації і т.д. Значимими людьми можуть бути батьки, будь яка поважна доросла людина, одноліток тощо. Звичайно, значимі люди можуть бути членами певних організацій та груп, з якими людина взаємодіє, а якщо мова йде про підлітків, то вони можуть бути й носіями вікової субкультури. Але частими є випадки, коли спілкування з значимими людьми в групах та організаціях може впливати на особистість, і цей вплив не ідентичний до впливу групи чи організації. Тому важливо виокремлювати міжособистісний механізм соціалізації як специфічний.

Соціалізація особистості, а особливо дітей, підлітків та юнаків, відбувається за допомогою всіх вищезазначених механізмів соціалізації. Проте, у різних статево-вікових та соціально-культурних груп, у конкретних осіб співвідношення ролі механізмів соціалізації є різним, й іноді ця різниця є суттєвою (Мудрик, 2005, с. 12–14).

У сучасних соціально-педагогічних дослідженнях науковці звертають активну увагу на аналіз інституційної сторони соціалізації особистості. Наразі є низка наукових праць, присвячених дослідженню різноманітних інститутів соціалізації. Найбільш детально **інститути соціалізації** визначає С. Харченко. Так, науковець зазначає, що інституційна соціалізація здійснюється через державні інститути соціалізації (перший тип) і громадські інститути соціалізації, до яких належать і комерційні (другий тип).

У типологічному плані всі державні інститути розподіляються на два види:

- 1) освітні інститути;
- 2) не освітні інститути.

У системі освітніх державних інститутів історично склались багатоманітні форми, які отримали свої назви. Незважаючи на їх різноманітність, рівневий підхід дозволяє мінімізувати цю кількість до п'яти: інститути дошкільної соціалізації, інститути шкільної загальноосвітньої соціалізації, інститути середньої професійно-освітньої соціалізації, інститути вищої професійно-освітньої соціалізації, інститути післядипломної професійно-освітньої соціалізації.

До державних неосвітніх інститутів відносять заклади культури, армію, ЗМІ та ін. У кожного з них свої специфічні завдання й функції, але одночасно вони виконують і функцію соціалізації як надбудовну, другорядну, додаткову. Окрім того, у цих інститутах особистість може функціонувати і як об'єкт, і як суб'єкт соціалізації в ході спілкування з іншими людьми.

Особливу увагу наразі викликають різноманітні недержавні (громадські) інститути соціалізації. З-поміж них виділяють два види: недержавні освітні інститути та недержавні не освітні інститути. До перших належать різноманітні приватні заклади освіти – від дитячих садочків до університетів. Недержавні не освітні інститути за своїм

специфічним функціонуванням є неформальними: сім'я, недержавні ЗМІ, трудові колективи, фірми, вулично-дворові колективи, творчі об'єднання, громадські організації, політичні партії, рухи та ін. (Харченко, с. 21).

Важливим для дослідження поняття «соціалізація» є аналіз **видів соціалізації**. А. Мудрик процес соціалізації умовно представляє як сукупність чотирьох складників:

- стихійна соціалізація особистості у взаємодії і під впливом об'єктивних обставин життя суспільства, зміст, характер і результати яких визначаються соціально-економічними та соціокультурними реаліями;

- відносно спрямована соціалізація, коли держава вживає певних економічних, законодавчих, організаційних заходів для вирішення своїх задач, які об'єктивно впливають на зміну можливостей і характеру розвитку, на життєвий шлях певних соціально-професійних, етнокультурних та вікових груп (визначаючи обов'язковий мінімум освіти, вік її початку, термін служби в армії і т. ін.);

- відносно соціально-контрольована соціалізація (виховання) – планомірне створення суспільством та державою правових, організаційних, матеріальних та духовних умов для розвитку особистості;

- усвідомлена самозміна особистості, що має просоціальний, асоціальний чи антисоціальний вектор (самобудівництво, самовдосконалення, саморуйнування), у відповідності з індивідуальними ресурсами та у відповідності чи всупереч об'єктивним умовам життя.

Науковці П. Бергер і Т. Лукман у своєму дослідженні розрізняють первинну (підготовчу) та вторинну (активну) соціалізацію. Первинна соціалізація – це соціалізація, якої індивід зазнає в дитинстві. Завдяки первинній соціалізації особистість, указують дослідники, стає повноправним членом суспільства, оскільки вона ідентифікує себе з іншими та з суспільством загалом, засвоює культурні цінності та норми поведінки.

Орієнтовно первинна соціалізація триває до повноліття особистості. Вона завершується, коли у свідомості індивіда сформовано поняття узагальненого іншого та все, що його супроводжує. З цієї миті він стає дійсним членом суспільства і суб'єктивно володіє своїм «Я». Але інтерналізація суспільства, ідентичності й реальності не є раз і назавжди вирішеною справою.

Соціалізація ніколи не буває повною й ніколи не завершується. Вторинна соціалізація, на думку дослідників, – це кожний наступний процес, який допомагає попередньо соціалізованому індивіду входити в нові сектори світу, його інституції. Вторинна соціалізація зумовлена складністю суспільства як соціального світу і, зокрема, наявністю поділу праці. Вторинна соціалізація відбувається як інтерналізація інституційно зумовлених світів, які визначаються складністю поділу праці й

відповідного йому соціального розподілу знання (Бергер, Лукман, 1995, с. 215–226).

За переконаннями А. Ковальової, типи соціалізації слід класифікувати за такими підходами:

1) за характером соціальності дослідниця виокремлює такі типи соціалізації: природну, примітивну, стратифікаційну, моносоціокультурну, регламентовану, матеріалістичну, конформістську, гуманістичну, одноманітну, полісоціокультурну;

2) залежно від створення соціалізаційного процесу – пізнавальну, професійну, правову, політичну, трудову, економічну;

3) залежно від результативності – успішну, нормативну, кризову, примусову, реабілітаційну, передчасну, прискорену, запізнілу (Мухіна, 2021, с. 61).

У контексті нашого дослідження інтерес становить запропонована А. Балюк класифікація, згідно з якою соціалізація особистості поділяється на такі види: первинну, маргінальну, і вторинну, ресоціалізацію.

Первинна соціалізація відбувається в перші роки життя в сім'ї чи іншому найближчому оточенні людини; пов'язана із формуванням узагальненого образу дійсності та засвоєнням певних моделей поведінки в різних ситуаціях і з різними людьми. У подальшому має місце корекція набутого досвіду в процесі первинної соціалізації.

Маргінальна (проміжна) соціалізація (її ще називають псевдоусталеною) найактивніше відбувається в підлітковому віці та в різних маргінальних групах. Вона тісно пов'язана з потребою самоствердження особистості в найближчому оточенні та з груповою і статевою ідентичністю. Для дорослих представників суспільства її пов'язують також із професійною ідентичністю.

Вторинна соціалізація відбувається в процесі професійного становлення особистості, набуття статусу і специфічно-рольової поведінки.

Ресоціалізація – підготовка до повернення індивіда у звичну культуру, середовище, відновлення соціальних зв'язків. Відбувається в процесі спеціально організованої роботи з особами, які втратили все це в результаті фізичних і психічних травм, із засудженими з метою підготовки їх до адекватного соціальним нормам життя на волі після відбуття покарання. Здійснюється в соціально-реабілітаційних центрах, виправно-виховних установах пенітенціарної системи тощо (Балюк, 2019, с. 27–28).

Наукові визначення шліфуються, змінюються, уточнюються не тільки через процес постійного розвитку суспільства, а й через удосконалення теорії соціалізації в різних галузях наукового знання у зв'язку з непередбачуваністю і нестабільністю сучасного світу й соціуму. Зокрема, досліджуючи особливості соціалізації особистості в незвичайних умовах гібридної війни на сході України, В. Курилом,

С. Савченком та О. Караман було виявлено новий, раніше не існуючий, різновид соціалізації – «абераційна соціалізація» (від лат. aberratio – відхилення, хибність, відхилення від істини; обман зору), яку науковці трактують як негативну, хибну, спотворену, викривлену соціалізацію, що виникла внаслідок зовнішнього негативного інформаційного впливу на внутрішні індивідуально-психологічні якості особистості (Курило, Савченко, Караман, 2018, с. 88–100).

Отже, на основі узагальнення поглядів сучасних науковців на процес соціалізації особистості, можна констатувати, що теорія соціалізації має відкритий та мобільний характер, постійно доповнюється і змінюється разом із мінливістю світу й соціуму, під впливом зовнішніх (соціальних) та внутрішніх (індивідуально-психологічних) чинників.

На наш погляд, заслугою багатьох поколінь науковців, що досліджували процес соціалізації, є певні закономірності, що відбиваються у поглядах на її природу, визначення, етапи, механізми, чинники, види, засоби, агенти, інститути, розглянуті нами вище.

Узагальнюючи аналітичний матеріал, наведений у статті, під соціалізацією особистості будемо розуміти складний і безперервний процес соціального розвитку, саморозвитку й самореалізації особистості під впливом стихійних, відносно спрямованих та цілеспрямованих впливів, що полягає в одночасному засвоєнні, відтворенні та продукуванні соціальних досвіду, цінностей, потреб, мотивів, норм, поведінки в конкретному суспільстві.

До основних характеристик процесу соціалізації, на які ми будемо спиратися у власному дослідженні феномену медіасоціалізації особистості, належать: чинники (мега – космос, планета, світ; макро – країна, етнос, суспільство, держава; мезо, що виокремлюються: за місцевістю й типом поселення (регіон, село, місто, селище); приналежністю до аудиторії тих чи інших засобів масової комунікації (радіо, телебачення та ін.); приналежністю до певних субкультур; мікро – сім'я, сусіди, група однолітків, виховні організації, різноманітні суспільні державні, релігійні, приватні та контрсоціальні організації, мікросоціум), етапи (сприйняття індивідом соціальної інформації на рівні відчуттів, емоцій, знань, умінь; інтуїтивне співвідношення отриманої інформації з генетично закладеним кодом, суб'єктивним соціальним досвідом і формуванням на цій основі власного до неї ставлення; формування установки на прийняття чи відторгнення отриманої інформації; формування ціннісних орієнтацій і установок на дію; вчинки, дії, логічно вибудована система поведінки; формування норм і стереотипів поведінки; осмислення й оцінка власної соціальної діяльності); механізми (традиційний (стихійний); інституціональний; стилізований; міжособистісний), види (стихійна соціалізація особистості; відносно спрямована соціалізація; усвідомлена самозміна особистості), засоби (способи виховування немовля та догляду за ним; побутові та гігієнічні уміння, які можна сформулювати; продукти матеріальної

культури, що оточують особистість; елементи духовної культури; стиль та зміст суспільства; методи заохочення та покарання в сім'ї, групах однолітків, у виховних та інших організаціях; поступове заохочення особистості до чисельних видів та типів відносин в різних сферах її життєдіяльності), агенти (батьки, брати, сестри, родичі, група однолітків, сусіди, вчителі, чоловік або дружина, колеги з роботи та ін.), інститути (державні інститути соціалізації (перший тип) і громадські інститути соціалізації, до яких належать і комерційні (другий тип)).

Подальші наші наукові розвідки будуть присвячені дослідженню процесу медіасоціалізації особистості через призму основних положень теорії соціалізації, викладених у цій статті.

Список використаної літератури

1. Балюк А. С. Педагогічні умови професійної соціалізації студентів магістратури соціогуманітарного профілю: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Одеський нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2019. 204 с. **2. Бергер П.,** Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Москва: Медиум, 1995. 265 с. **3. Караман О. Л.** Методологічні засади проблеми соціалізації особистості в умовах гібридної війни на сході України: філософський рівень. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2020. № 2 (333). Ч. II. С. 157–166. **4. Кон И. С.** Психология старшеклассника. М.: Просвещение, 1980. 192 с. **5. Курило В. С.,** Савченко С. В., Караман О. Л. Соціалізація особистості в умовах гібридної війни на сході України: монографія. К.: Талком, 2018. 240 с. **6. Мудрик А. В.** Социальная педагогика: учеб. для студ. пед. вузов. М.: Издательский центр «Академия», 2005. 200 с. **7. Мухіна В. В.** Соціалізація студентської молоді педагогічного університету у позанавчальній діяльності засобами народного мистецтва: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет. Слов'янськ, 2021. 238 с. **8. Савченко С. В.** Науково-теоретичні засади соціалізації студентської молоді в позанавчальній діяльності в умовах регіонального простору: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.05 / Луганський держ. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2004. 455 с. **9. Титов Б. А.** Социализация детей, подростков и юношества в сфере досуга. Санкт-Петербург: ГАК, 1996. 275 с. **10. Харченко С. Я.** Соціалізація дітей та молоді в процесі соціально-педагогічної діяльності: теорія і практика: монографія. Луганськ: Альма-матер, 2006. 320 с.

References

1. Baliuk, A. S. (2019). Pedahohichni umovy profesiinoi sotsializatsii studentiv mahistratury sotsiohumanitarnoho profilu [Pedagogical conditions of professional socialization of students of a magistracy of a sociohumanitarian profile]. *Candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian]. **2. Berger, P., & Lukman, T.** (1995). Social'noe konstruktirovanie real'nosti [Social construction of reality]. Moscow: Medium [in Russian].

3. Karaman, O. L. (2020). Metodolohichni zasady problemy sotsializatsii osobystosti v umovakh hibrydnoi viiny na skhodi Ukrainy: filosofskiy riven [Methodological principles of the problem of personality socialization in the conditions of hybrid war in the east of Ukraine: philosophical level]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University*, 2 (333), 157-166 [in Ukrainian]. **4. Kon, I. S.** (1980). Psihologiya starsheklassnika [Psychology of high school]. Moscow: Prosveshchenie [in Ukrainian]. **5. Kurylo, V. S., Savchenko, S. V., & Karaman, O. L.** (2018). Sotsializatsiia osobystosti v umovakh hibrydnoi viiny na skhodi Ukrainy [Socialization of personality in the conditions of hybrid war in the east of Ukraine]. K.: Talkom [in Ukrainian]. **6. Mudrik, A. V.** (2005). Social'naya pedagogika [Social pedagogy]. M.: Izdatel'skij centr «Akademiya» [in Russian]. **7. Mukhina, V. V.** (2021). Sotsializatsiia studentskoi molodi pedahohichnoho universytetu u pozanavchalnii diialnosti zasobamy narodnoho mystetstva [Socialization of student youth of pedagogical university in extracurricular activities by means of folk art]. *Candidate's thesis*. Sloviansk [in Ukrainian]. **8. Savchenko, S. V.** (2004). Naukovo-teoretychni zasady sotsializatsii studentskoi molodi v pozanavchalnii diialnosti v umovakh rehionalnoho prostoru [Scientific and theoretical bases of socialization of student's youth in extracurricular activity in the conditions of regional space]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Luhansk [in Ukrainian]. **9. Titov, B. A.** (1996). Socializaciya detej, podrostkov i yunoshstva v sfere dosuga [Socialization of children, teenagers and youth in the sphere of leisure]. Saint-Peterburg: GAK [in Russian]. **10. Kharchenko, S. Ya.** (2006). Sotsializatsiia ditei ta molodi v protsesi sotsialno-pedahohichnoi diialnosti: teoriia i praktyka [Socialization of children and youth in the process of socio-pedagogical activities: theory and practice]. Luhansk: Alma-mater [in Ukrainian].

Черниш О. О. Соціалізація особистості як наукова проблема

У статті проаналізована проблема соціалізації особистості у філософських, психологічних, педагогічних та соціально-педагогічних дослідженнях. Охарактеризовано суб'єкт-об'єктний та суб'єкт-суб'єктний підходи до процесу соціалізації.

У дослідженні охарактеризовано три основні напрямки вивчення процесу соціалізації: соціально-філософський, соціально-психологічний та соціально-педагогічний. Проаналізовано основні характеристики процесу соціалізації: чинники, етапи, механізми, види, засоби, агенти, інститути.

Автор доходить висновку, що теорія соціалізації має відкритий та мобільний характер, постійно доповнюється і змінюється разом із мінливістю світу й соціуму, під впливом зовнішніх (соціальних) та внутрішніх (індивідуально-психологічних) чинників.

Ключові слова: соціалізація, медіасоціалізація, соціальний досвід.

Черныш О. А. Социализация личности как научная проблема

В статье проанализирована проблема социализации личности в философских, психологических, педагогических и социально-педагогических исследованиях. Охарактеризованы субъект-объектный та субъект-субъектный подходы к процессу социализации.

В исследовании охарактеризованы три основных направления изучения процесса социализации: социально-философский, социально-психологический и социально-педагогический. Проанализированы основные характеристики процесса социализации: факторы, этапы, механизмы, виды, средства, агенты, институты.

Автор приходит к выводу, что теория социализации имеет открытый и мобильный характер, постоянно дополняется и изменяется вместе с изменчивостью мира и социума.

Ключевые слова: социализация, медиасоциализация, социальный опыт.

Chernysh O. Socialization of Personality as a Scientific Problem

The article analyzes the problem of socialization of the individual in philosophical, psychological, pedagogical and socio-pedagogical research. The historical basis of the development of the theory of socialization is revealed, the subject-object and subject-subject approach in socialization is characterized. Representatives of the subject-object consider socialization as a process of human adaptation to society, which forms each of its members in accordance with its inherent culture. Proponents of the subject-subject approach note that a person participates in the process of socialization and not only adapts to society, but also influences his life circumstances and himself, during which both the individual and society develop.

The study describes three main areas of study of the socialization process: socio-philosophical, socio-psychological and socio-pedagogical. The main characteristics of the socialization process are analyzed: factors, stages, mechanisms, types, means, agents, institutions.

Particular attention is paid to the study of aberrational socialization, which scientists interpret as negative, false, distorted, distorted.

The author concludes that the theory of socialization is open and mobile, constantly supplemented and changed along with the variability of the world and society, under the influence of external (social) and internal (individual psychological) factors.

Key words: socialization, media socialization, social experience.

Стаття надійшла до редакції 26.02.2021 р.

Прийнято до друку 26.03.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.